ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԻՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

49ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 35 — 26 ՕԳՈՍՏՈՍ 1900

Մասիս շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է կես օսմ. ոսկի թէ՛ Կ. Պոլսոյ եւ թէ՛ գաւառներուն համար, կանխիկ: Արտասահման՝ 12 Ֆրանք: Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր: Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ մէկեն:

Մասիս հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առտու, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավաճառանոցներուն ու Պահչէ-Թաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպես նաեւ Գալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն քով:

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՑԷ

درعلیه دعلغه دعاسیس » غزتهسی ادارهسی

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի

Կ. Պոլիս, Գալաթիա, Նորատունկեան Խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ՏՔՐ Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ–ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺՔ

396 ՄԵԾ ՓՈՂՈՑ ԲԵՐԱ 396

(Եանճի գարեջրատան վրայի յարկը , ճիշդ Զըպուհճեանց դիմը)

Կատարելագործեալ գործիքներու միջոցաւ ամենատաժանի ցաւած ակռաները մեկ ան-գամէն կը լեցնեն.. ցաւով դիմելու եւ բուժուած վերադառնալու պայմանաւ :

Նորահնար եղանակաւ , նուրբ , ճաշակաւոր եւ դիմացկուն արհեստական ակռաներ կը պատրաստեն , յար եւ նման բնականի . դիմի ձեւաւորութիւն ըստ տարիքի , ծամողութիւն եւ ազատ արտասանութիւն հրաշխատուրուած :

Բերնի հիւանդութիւնք կատարելապէս կը բուժուին ինչպէս նաեւ թմրեցուցիչ դեղե-րու եւ ամենակատարելագործեալ աքցաններու միջոցաւ . առանց ցաւի ատամնահանութիւն :

Ց. Գ. Հեռները կրկին օրերն ալ (մինչեւ կէս օր)ինչպէս նաեւ ամէն օր (մինչեւ կէս գիշեր) հիւանդ կ'ընդունին :

Ծանօթ. — Պոլսոյ կողմը մասնաճիւղ ՉՈՒՀԻՆԻ :

ՐՈՊԷՐԴ ՔՈԼԷՋ

Սոյն Քոլէճ , հաստատեալ կայս. Բարձր. Իրատեով , կազմակերպեալ է Եւրոպեան ու Ա-մերիկեան նոյն օրինակ հաստատութեանց նման , ունենալով նշանաւոր դասատուաց կաճառ մը որով կը կատարուի . նաեւ բնիկ եւ յաջողակ ուսուցիչներ Հայերէն , Պուլկարերէն Գաղղիերէն , Գերմաներէն , Յունարէն եւ Թրերէն լեզուաց : Ունի 8000 հատորներէ բաղ-կացեալ երկրաբանական , հանքաբանական , կենդանաբանական եւ բուսաբանական հա-ւաքածոներ եւ բնագիտական, տարրաբանական, բնախօսական եւ այլ բազմաթիւ գործիքներ:

Քոլէճին նպատակն է ժամանակիս պահանջմանց համաձայն բարձրագոյն կարգի կրթու-թիւն մը տալ իրեն դիմող երիտասարդաց . նոր տնօրինութիւնք եղած են բնական գիտութեան դիւրութիւններ բնծայելու համար :

Րոպէրդ Քոլէճի մէջ աւանդեալ գրական եւ գիտական ուսմանց լեզուն Անգլիերէն է . սակայն իւրաքանչիւր ուսանող պարտաւորեալ է ուսանիլ իր մայրենի լեզուն եւ տոհմային պատմութիւնը : Հայերէն լեզուի եւ Թպրութեան համար գծուած է ուսման կատարեալ ըն-թացք մը որուն պիտի հետեւի իւրաքանչիւր հայ ուսանող :

Հաստատութեան հոյակապ եւ ընդարձակ շէնքերը կառուցուած են ի Րումելի Հիսար , Վոսփորի Եւրոպական կողմը գտնուող բերդերուն հետը բլրի մը վրայ, որուն դիրքը Վոս-փորի ափանց վրայ գեղեցկագոյնն եւ ամենէն առողջարարը համարուած է :

Քոլէճին յառաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի սեպտեմբեր 15ին : Մանրամասն տեղեկու-թեանց համար պէտք է դիմել առ Տեսչութիւնն , ի Րումելի Հիսար :

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Վարժարանիս առաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի սեպտեմբեր 4ին (Ը. Ե.) Երեքշաբթի առտու : Տարեթուականն է տասնըվեց (16) Օսմ. ոսկի . 8 ոսկին Սեպտեմբերի եւ միւսը 8 ոս-կին Փետրվարի սկիզբը վճարելի :

Տնօրինութիւնը ամէն ջանք եւ խնամք կը տանի վարժարանս ամէն կերպով գոհացու-ցիչ եւ բարեկարգ վիճակի մէջ պահելու համար :

Արդէն իսկ գտնուած կարող ուսուցիչներու ծանօթ խստութիւն վրայ աւելցուած է Միւնս էֆ. Ծալեան : Մանուկ էֆ. Թադոսեան եւս պիտի ստանձնէ գեղագրութեան ու գծագրու-թեան դասերը , իբրեւ մասնագէտ ուսուցիչ այդ ճիւղերուն :

Տիկին Չեմպըրս անձամբ պիտի հսկէ մասնաւորաբար փոխրիկներուն վրայ : Բոլոր աշակերտներն արդէն կը գտնուին վարժարանին բժիշկին անմիջական հսկողութեանը տակ :

Նոր աշակերտներու առձանագրութեան համար ծնողքները կամ խնամակալները կը հրաւիրուին անյապաղ դիմել վարժարանին Տնօրէն Տր. Չեմպըրսի (Պարտիզակ) որմէ կա-րելի է ստանալ պէտք եղած ամէն տեղեկութիւն , եւ կամ Մր. Փիքի , Պայպըլ–Հաուզ , Կ. Պոլիս :

ԱԿԱՆԱ

49ՐԴ ՏԱՐԻ — 26 ՕԳՈՍՏՈՍ 1900 — ԹԻՒ 35

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գրաշարական կեանքէ (*Ազգ. Բռնիկ*) ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ։ — *Բանաստեղծութիւններ.* Մադրանք. ԱԼՓԱՍԼԱՆ. Հրեշտակներուն երգը. *Թարգմ. Բռանսերէնէ* ՊԵՐՃՈՒՀԻ — Վաղուան գրականութիւնը. ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ։ — Նարեկեանի Ցիշատակներ. ԳԻՄՄԷՆ։ — *Մանուկներու բաժինը.* Զատկածաղիկը (Հէքեաթ) ԱՆՏԻՐՍԸՆ։

ԳՐԱՃԱՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

Գրաշարապետ մը ըլլալ որ իր կեանքին մէջ հազարաւոր Մահազդներ տպագրած է, լայն սեւ շրջանակներով, ու իր մահէն ետքը, պէտք երկու բարակ սեւ գիծերով ծանուցումի մը պատճէն զրկուիլ լրագրի մը էջերուն մէջ, — այս եղաւ ճակատագիրը Զարեհ Մատեփանեանին սրան համար երկոտող լուր մը կը ծանուցանէր թէ մեռեր է Գրնալը կղզին։ «Հանգուցեալը Սղամպուղ լրագրին գրաշարական մարմինը կը վարէր. լաւ ֆրանսագէտ էր ու երբեմն հրատարակած է կազմք տ'Օռխան թերթը»։ Ահա՛ իր ըսելու կենսագրականը։ Եւ ճշմարիտը ըսելու համար, ուրիշ ի՛նչ նշանակելի բան կարելի է գտնել տպագրիչի մը, բոզդի մը (տպագրական լեզուով) գործունէութեան երանելի մօտ տարիներու կեանքին մէջ որ մերթընդմէջ անցած է մամուլի մը ու կապար գիրերու մէջտեղ Նարէն, արդի լրագրութիւնը չատ բարեացակամ է՝ քանի մը տող նուիրել ուզելուն համար վաստակաւոր գրաշարի մը յիշատակին, մինչ կը պատմեն թէ, Պէրպէրեան Աւետիս Պատուելիին մահը օրաթերթի Մասիսին մէջ ծանուցուելու չափ արժանի լուր մը չէ նկատուեր իր ժամանակին։ Բարքերու այս փոփոխութիւնը տպա՞ս մեկնենք արդեօք, թէ որքա՛ն գերեզմանատունները կը սուղցնեն իրենց հողերը՝ նեղիկ ու կանգունով տալով զանոնք, այնքա՛ն աւելի լրագրութիւնը կը լայնցնէ իր էջերը մեռելական յիշատակներու համար։

Եթէ քանի տարի առաջ ըսէին, օրինակի համար, Իթթիւճեան կարապետ էֆէնտիին թէ իր թերթին մէջ յօդուած մը պիտի գրուի գրաշարի մը վրայ՝ անհատատալիին առաջ բերած քննիծաղներէն մէկը պիտի ունենար. այսօր, ո՛չ միայն չի զայրակղիր, այլ թերեւս հաճոյք իսկ կը զգայ այս անխտրականութենէն հարուստին ու գործաւորին չիրմին առնելու։ Իրաւ է որ Զարեհ Մատեփանեանը տպագով հայ, եւրոպական տպագրութեան նուիրուած էր իր աշխատութեան մեծագոյն մասը, ֆրանսերէն չարելով ու ֆրանսերէն թերթի տպագրելով։ Բայց ունեցաւ մանաւանդ պակաս չրջան մը — 1884ի առաջին վեցամսեան — երբ միմիայն հայ թերթի մը, Արեւելեան, տպագրութեանը զբաղեցաւ, անոր անգրանիկ թիւէն սկսելով։ Այդ չրջանը, որ միշտ իր նշանակելի տեղը պիտի ունենայ Պոլսոյ հայ լրագրութեան պատմութեան մէջ, կենդանացաւ յիշողութեանս մէջ ու «Միւսիւ Զարեհին» — ինչպէս կը կոչէինք զինքը դէպրոցական տղոց պէս — կերպարանքը նկարա-

ուեցաւ աչքիս առջեւ , երբ կարդացի իր մահուան գոյժը ։

Եւ ի՛նչ կերպարանք ։ Նաւապետ մը նաւազ պոռոտ ձեւերով ու քիչ մը աւելի մեղմ ձայնով սիրտի հրամայէր անփորձ նաւազներու խումբի մը՝ քան այս մարդը իր շուրջը բոլորուած սկոնակ խմբագիրներուն , որոնք իր չքմեղքէն կախուած էին ։ Իր տպարանը կը գտնուէր Բէրչէմպէ–Բազարի մէկ անկիւնը , գեանյարկ մթին չէնքի մը մէջ ուր խարխափելով կը քալէինք , մինչ խմբագրատունը հաստատուած էր Իզմիրլի–Օղլու խանին լուսաւոր սենեակներուն մէջ ։ Առաջինը աւելի հրապոյր ունէր սակայն մեղի համար քան վերջինը , — անծանօթին հրապոյրը անշուշտ , — եւ օրուան մէջ , տասն անգամ , ոեւէ պատրուակով , կը վազվինք տպարան տեսնելու համար թէ ինչպէ՛ս կը շարուի յօդուած մը , ինչպէ՛ս կը կատարուին փորձերը , ինչպէ՛ս էջը կը կազմուի ու մասնաւորին մէջ կ՛առնուի . փոյթերնիս չէր թէ «Միւսիւ Զարեհ»ը իր անսպառելի բարկութեան մէջ քանի մը սաստ ալ մեզի ուղղէր , որոնց սիրով կը տանէինք ։ Ակնապիշ կը դիտէինք այդ գիրուկ մարդը , մաս յօնքերով ու մաս պեխերով , որ կը ֆշար , կը հազար , ու խստաձայնով մը կ՛արտասանէր բառեր որոնք մեր բառարանին մէջը չի կային այն տասեն . «Մայիքիքը տո՛ւր , Թիրզոր» — «Օտանաւորը ուրը դուն քո արաւեան չարեցէք» — «Գասան նաքը կը պարպէք , տղաք» ։ Ու տասնց պէս բառեր , որոնց մէջ ամէնէն աւելի տպշտացանք «գասա պարպել» բացատրութենէն զոր շուտով հասկցուցին մեզի թէ բոլորովին անմեղ իմաստ մը ունէր ։

«Տղաք» ըսածը՝ յիսունը անցուկ մարդիկ էին , նեզլիքա , բարկացած , իրենց վարպետին հարազատ աշկերտները , որոնք անկէ շատ առաջ գային գերեզման , կապարին չիուկն մաշուած ու այդ նեխուած խոնաւ մթնոլորտին մէջ հիւծող կեանքով մը ։ Իրենց արուեստին երեսպիսի ու բիրտ խօսուածքին հակառակ՝ ներքնապէս բարի , ազնիւ մարդիկ էին այդ հին դրաշարի տիպարները ու ասոնց խակութիւնը երեւան կու գար գաղարի ատեն , երբ աւանդական «ձիթապտուղով հայր» ձեռքերնին , կը խօսակցէին մեզի հետ տպարանական կեանքի դառնութիւններուն , յոգնեցուցիչ աշխատանքին վրայ . իւրաքանչիւրը իր փիճակին կը գանգատէր , ձայնը հասած տեղը յորդորելով որ «դրաշար չըլլան» — ինչ որ արդէն չէր պատ ծանրութիւն տալ , մանուկ պատ ծաւալութիւն հետեւանքով , այդ առտուընէ ընդդիմութիւնը ու հաճոյ կերպով հոգան իրենց ապրուստը ։

Մէկը կար այդ դրաշարական մթնոլորտին մէջ , Զամաշրճեան մը , որուն անունն ալ , տե՛ղն ալ կ՛ապդէին մեզի բացարձակապէս Օր մը պատ չի կրցանք սիրաշահիլ զինքը ու քաղցր խօսք մը լսել իր բերնէն , թէ եւ կրնէին թէ ընտանիքի բարի հայր մրն է .. տպարանէն դուրս Աբրիշ մը , Նիհար , հիւանդոտ , ոսկրուտ երիտասարդ մը , որ յօդացաւէ կը տառապէր ու անդադարելով կը պտտէր , աւելի հոգածու կերեւար թերթերուն պարունակութեանը քան շարուածքին . գաղափարի տէր դրաշար մըն էր , խելքը , եւ օր մը՝ պատուոյ տիրոջոի մը պէս ծոցէն հանեց քանի մը էջ ճմրթկած մաղմ , Թէոֆիլանը Էֆֆեարի մէկ էջին մէջ վաթթռուած ; ու մեզի կարկառելով .

— Ես վարդան փաշային ձեռագիրը չատ եմ , ըսաւ հպարտութեամբ ։

Ձեռագիրը չկրցանք կարդալ , այնպէս բարակ գիրերու հիւսուածք մրն էր , տենդոտ մատներով , թուղթին վրայ գծուած . բայց հետաքրքիր ճնշինք վայրկեան մը տպարանատէր տրտպարակագրին այդ յիշատակին տակ որ նորէն թաղուեցաւ իր խանդարանին մէջ . — Պ. Սահեանին պրպտանը ։

Կը յիշեմ նաեւ «Ղուկաս աղա»ն . զուարճախօս արհեստաւոր մը , որ դէմքը չէր թթուեցներ բնաւ ու միշտ կատակի բառ մը ունէր չրթունքին ծայրը ։ Իրիկուն մը , այսպէս զմեզ քիչ մը խնդացնելէն ետքը մեկնեցաւ տպարանէն ։ Առտուն , իր տեղը պարապ մնաց ։ Յանկարծ մամն եղած էր ։

Մեզմէն ամէնէն ուշագրաւ տիպարներէն մէկը , կարճահասակ , չղջատ մարդ մրն էր , — համեմատաբար երիտասարդ — որուն անունը չգիտցանք երբեք , վասնզի «Իզմիրցի» տիրոջոը կոչտային անոր իր ընկերները ու «Իզմիր-

յն»ն մնաց ան մինչեւ վերջը մեղի համար։ Եզական բաներ կը պատմէին իր վրայ ու մին չեւ իսկ կատակի համար կըսէին երեսին թէ «ծովահէնութիւն ըրած ես»։ Մարդուկը ձայն չէր հաներ. արդէն քիչ կը խօսէր ու չարաչահ կը ժպտէր. համոյակատար էր բոլոր գրաչարներուն համար։ Աւեն մըն ալ — երբ Աբեղեղ իր տպարանը կազմեց — հոն եկաւ աշխատեցաւ. յետոյ, կորնցուցինք իր հետքը։ Տարիներ ետքը, Համբարձման ոտնի մը օր, Հիւանդանոց այցելութեան մը պահուս, պահի մը մէջ նշմարեցի ճերմակ գոգնոց կապած մարդ մը, énigmatique դէմքով, որ կը ժպտէր ինծի։ Ճիշդ ութիւնս պրեղով.

— «Իշխանի՛» դուն ես, ըսի, հոս ի՞նչ գործ ունիս։

—Հիւանդապահ եղայ, ըսաւ երիչոտ ձայնով մը։

Իր բնկերներուն մէջ է՛ն բաղդատորն էր նորէն, — թէեւ, գուցէ, ի դժբաղդութիւն հիւանդներուն,—որ գացեր փրկիչ ինկեր էր պաշտօնով մը, փոխանակ իրրեւ պատապարեալ երթալու կամ Պալքըրի ճամբան բռնելու, ինչ որ իր արհեստակիցներէն շատին տխուր ճակատագիրն էր եղած։

«Մխսիս Զարեհ»ը ամէնէն վերջը մնաց, դեռ տասը տարի մը դիմանալով գրաչարական պատնէշին վրայ, — վանդի կեանքի անզօրք, ճչմարիտ պայքար մըն է որ կը մղեն այդ արհեստաւորները, մեր մտաւորական գործունէութեան այդ աջակիցները որոնք այնքան սերտիւ կապուած են խմբագիրներու, հեղինակներու առօրեայ աշխատութեան հետ։ Ինքը, սակայն, Զարեհ Սահեանեանը գրաչարատեաց մը աւելի էր, — տպագրիչ մը. եւ տպագրիչէ մը աւելի, — գրող մը։ Իր արուեստը Բարիզ սորված էր այն թուականին ուր քանի մը հայ պատանիներ՝ հայ տպարանապետի մը ծախքով Փրանսական ոստանը գրուեցան գրաչարութիւնը հիմնապէս ուսումնասիրելու եւ եկան ծաղկեցնել տպագրութիւնը մեր մէջ։ Որքան ճարտար արհեստագէտ՝ այնքան ալ քաջ Փրանսագէտ, գրաշարի, տպագրիչի ու խմբագրի ալեծուխ կեանք մը ունեցաւ. իր լրագրական վերջին ձեռնարկութիւնը եղաւ Կազէթ ս՛ Օռիանի հրատարակութիւնը որ չատ կարճ տեւեց. թերթը ինքնաբերաբար դադրեցաւ «անուանկութենէ»—լրագրական աշխարհին մէջ ամէնէն աւելի տարածուած հիւանդութիւնը որուն մխիթարը գտնուած չէ տակաւին, եւ հետեւաբար ո՛չ ալ բուժիչ սեռոմը։

Այդ կարճատեւ խմբագրութիւնը ձգելու հարկին առջեւ, առանց վհատելու՝ կապեց նորէն գոգնոցը, ձեռքը առաւ գռմբասը, ու գրաշարութեան վերսկսաւ։ Վերջին տարին շատ ընկճուած էր կուրծքի հիւանդութենէն. ձըմեռան առաւօները կը հանդիպէի իրեն Բերա, հանրակառքին մէջ, ուր առաւօնուան դրամ կը կարկաչէր նոյն տիրապետական ձեւով որով տեսած էի զինքը տասնըհինգ տարի առաջ իր տպարանին մէջ, իր գրաշարներուն հանդէպ, ուր տակ վիճաբանութեան մը միջոցին անոնց հետ, իր վերջին սլաքը կ՛արձակէր, գոռ ձեշտով մը պատասխ.

— Ես Կազէթ ս Օռիան հրատարակած մարդ եմ. դո՞ք...

Ու բոլոր գրաշարները կը կարկաչէին։

Ձեմ գիտեր թէ Գրընալըցիները սովորութիւն ունի՞ն իրրեւ հիւր գացող ու այդ գեղատեսիլ կղզեակին մէկ կողը իրենց վերջին օթեւան ընտրող հիւրերուն վրայ պզտիկ տապանաքար մը դնելու։ Եթէ այդ տեսակ բարի մտածում մը ունենան, թո՛ղ չի մոռնան վրան արձանագրել «... որ հրատարակեց Կազէթ ս՛ Օռիան»ը։ Ինձմէ մարդուն քանը աւելի հանդիստ ու աւելի՛ թեթեւ պիտի գայ։

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ՍԻՐԱՆՔ

Առ Որ. Մ. Մ.

Այսօր սրբանոյշ քու անուանդ է տօն,
—Տիրամայր Կուսին տօնն Հայ տոմարի —
Մարի,
Եւ սիրելիներդ ինձ տուին պաշտօն
Որ քեզ մաղթանքներ ընել գամ արի.
Մարի։

* * *

Գոդւոր ու ներդաշնակ —կարծես թռչունի —
Անուն մ'ունիս որ քեզ շատ յարմարի,
Մարի.
Ո՞ր աղջիկ քեզ չափ սրտին մէջ ունի
Անբասիր գանձեր սիրոյ գումարի...
Մարի։

* * *

Փափկութեան, շնորհաց վերայ հոգեկան,
Մարդիկ նայուածքներ նետեն տխմարի...
Մարի,
Նուրբ զգացումներ, կիրք միտք ուր որ կան,
Բաղխին սառուցիկ քար ու մարմարի,
Մարի։

* * *

Մենք որ շատ տեսանենք, թերև գերք փետուր
Աղջիկներ առանց . . . . թրւահամարի,
Մարի.
Փայլուն, բարբառուն ծաղիկ երկնատուր,
Մեր սիրտն՝ հեզիկ բոյրդ հեշտանք համարի,
Մարի։

* * *

Ահա միակ բանն որ քեզ կը մաղթեմ.
Վառ լոյսերուն պէս երկնից կամարի,
Մարի,
Թռիր ժպտի քեզ Յոյսն յաւէտ քաղցրադէմ,
Եւ հոգւոյդ Արեւն խաւմռ չը մարի,
Մարի։

13 Օգոստ.
Պոյաճիգիւղ

ԱԼՓԱԼԱՆ

«ՄԱՍԻՍ»Ի ՀԱՐՅԱՐԱՆԻՆ ՇՈՒՐՋԸ

«ՎԱՂՈՒԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Սկզբունքով կատարեալ կ՚ընդունէի յե-տոյ սա assertion*ը թէ «Գրականութիւնը այն ատեն մեզի համար ճշմարիտ ու անկեղծ է, երբ ա-նիկա կը ներկայանայ իբրեւ գրաւոր ցոլացում ու յիշատակարան անցեալ ու ներկայ կեանքի երեւոյթներուն այն ցեղին՝ որուն կը պատ-կանի, արտայայտուելով այդ ցեղին զե-ղեցկապաշտական — գրական մտածում թոռ-նուած քին տիրական առանձնայատուկ յատ-կութիւններուն համեմատ» չենք կարծեր թէ մեր ցեղը ընդունակ ըլլայ վաղուան համար ճշմարտապէս հայ գրականութիւն մը ստեղ-ծելու. ի նկատի առնելով քաղաքակրթութեան պատմութեան տիեզերական սկզբունքը որով յետադէմ քաղաքակրթութիւններ միշտ հե-ռեւակ պիտի մնան իրենցմէ աւելի բարձր քաղաքակրթութենէ, մինչեւ այն օրը ուր իրենք ալ ցոյց տան այնքան բարձր քաղա-քակրթութիւն մը որքան որ ունէր իրենց վարպետը։*

Մեր մտքին՝ անցեալը ցոյց կու տայ թէ ասիկա բացարձակ ճշմարտութիւն մըն է։ Ոչ մէկ ժամանակի մէջ կրցած ենք աւելի բարձր զարգացման աստիճանի մը վրայ գտնուիլ քան մեր դրացիները եւ անոր համար ալ ոչ մէկ ժամանակի մէջ կրցած ենք արտադրել գործ մը որ օտար չհոտի։ Անցեալն է որ ա-պագան պիտի լուսաւորէ եւ անցեալը դժ-բաղդաբար չարդարացներ այն յոյսը որ դրա-ւած է հայ գրականութեան ապագայ զուտ տնտեսութեան վրայ։ Նոյն անցեալին մէջ պատմական եւ կրօնական գործերէ զատ հե-գինականութիւն մը չենք ունեցած, ինչ որ ա-ւելի Հայրագրութիւն (patrologie) մը կազմե-լու կրնայ ծառայել քան թէ Մատենագրութիւն մը։ Նոյնպէս անցեալին մէջ չենք ունեցած մէկ հատիկ գիրք մը որ զուտ տնտեսային դրոյշմ ունենայ։ Այդ բանը պակսած է մեզի գլխա-ւորապէս անոր համար որ միշտ աւելի հզօր քաղաքակրթութեանց ազդեցութեան ենթար-կուած ենք։ Նախապատմական ժամանակներէ սկսեալ իրարու յաջորդած են Ասորա–Բաբե-լական, Մարա–Պարսկական, Յոյն–Հռոմէա-կան, Պարսկական, Ասորական, Արաբական եւ Բիւզանդական քաղաքակրթութեանց ներ-գործութիւնը, որոնց, մանաւանդ վերջիններ-րուն, ազդեցութեան ներքեւ ծլած է գրաւոր մատենագրութեան մը չարժումը որոնցմէ մնա-ցած գրութիւնները կրնան ամէն բան ըլլալ բայց ի զուտ հայ մատենագրութեան մը տար-րերը բլլալէ։ Բոլոր հին գրականութեան մէջ այդ երեւոյթը տեսնուած է եւ անկարելի է որ կարենանք մենք ալ անկէ փրկուիլ որ-չափ ատեն որ մեզի չրջապատող ազգերը եւ ժողովուրդները ունին մեզմէ բարձր քաղաքա-կրթութիւն մը եւ հետեւաբար մերինէն զօ-րաւոր գրականութիւն մը։ Եթէ «Ոսկեդարու» մը խօսքերը կը լսենք աստ ու անդ, ա-սիկա ուրիշ բան մը չէ եթէ ոչ մեր ինքնա-սիրութիւնը փայփայող պատրանք մը զոր պատուելիներու խումբ մը գրած է՝ իբրեւ յաջորդել դպրոցական սերունդին մտքին մէջ։

Հին Յոյնը իրաւունք ունէր պարծենալու Պէրիկլէսի եւ Հռոմէացին իր Օգոստոսի դա-րովը. իսկ նորերուն մէջ Ֆրանսա՝ Ժէ դա-րուն տիեզերական տաղանդներու ծնունդ կու տայ, Իտալիա՝ ԺԴ. դարուն Տանդէ մը եւ Բեթրարքա մը ցոյց կու տայ, Սպանիա՝ Սեր-վանդէսով եւ Սրբուհի Թերէզայով կը կազմէ իր Ժ.Զ. դարը, Անգլիա Ժ.Զ. եւ Ժէ. դարերուն մէջ Ք՚ունենայ Շէքսփիրի եւ Միլտոնի պէս հանճարներ, Գերմանիոյ մէջ ԺԸ. դարուն է որ կը փայլին Շիլլէր եւ Կէօթէ։ Իսկ մենք՝ այդ «Ոսկեդար» բոլոր ժամանակամիջոցին մէջ ի՞նչ ունէինք — եզնի՞կը, Ագաթանգե-ղո՞ս, թէ Փաւստոս։ Ասոնցմէ ո՞րը բաւա-կան է ճշմարտապէս գրական ոսկեդարու մը զարդը կազմելու. — կարծեմ ոչ մէկը։

Ոսկեդարը հայ լեզուի դասական կատարելութեան ժամանակաշրջանն է միայն, առանց սակայն գրականութեան հետ առընչութիւն ունենալու, վասն զի Ոսկեդարուն մէջ բացարձակապէս ինքնատիպ գործ մը չենք ունեցած ինքնին։

Վերջին ժամանակներու մէջ Գրիգոր Նարեկացի անհամեմատ կարեւորութիւն մը ստացաւ իբր վստահ հայ տոհմային նկարագրի արտացոլացում մը, բայց նոյնիսկ Նարեկացին ինքնին չենք կրնար ճշմարտապէս հայ գրականութեան մը ներկայացուցիչն համարել, ոճով արարական կաղապարին ենթարկուած եւ տոհմային գրաշրջը կորսուած ըլլալով։ Նարեկացի այնպիսի ժամանակի մը մէջ գրիչ կը չարժէ որ արարական բարձր քաղաքակրթութիւնը մեր ամէն խաւերուն թափանցած եւ արդէն լեզուն արաբ լեզուին ձեւը եւ ոճը առած էր։ Այնպէս որ զինքն ալ վստահ տոհմային գրականութեան մը ներկայացուցիչը համարել անկարելի պիտի ըլլայ։

* * *

Իսկ վաղուան համար նոր մղումով մը ճրշմարտապէս հայ գրականութիւն մը ստեղծելու համար անհրաժեշտ եւ էական պայման է նախ լեզուական մրութիւնը։

Տանդէ մը պէտք է այսքան խանդավառ գաւառաբարբառներէն — Թուսահայոցն ալ մէջը առնելով — ընտրութիւն մը ընելու եւ գրականութեան նոր, վստահ ինքնատիպ ուղղութիւն մը տալով մեր գրականութեան ինքնատիպութիւնը հաշակելու համար։ Տանդէ այդ գործը գլուխ հանելու համար ամէն կերպով նպաստաւոր ժամանակի մը մէջ ծնաւ. կը յուսա՞ք որ հիմակ ալ ամէն կերպով նպաստաւոր եղած ըլլայ ժամանակը տիեզերական հանճարի մը ծնունդ տալու որ մեր այսքան այլազան գաւառաբարբառներէն մէկը ընտրելով — ինչպէս Տանդէ ընտրեց Թոսքանականը — կամ գէթ ամէնը իրար ճուլելով՝ զայն ընդհանուր համայնքին գրական լեզուի վիճակին բարձրացնէ։

Այդպիսի յոյս մը — ըստ իս — տակաւին միամտութիւն պիտի ըլլար։ Այսօրուան Թրքահայ գրականութիւն ըսուածը հայ գրականութիւն մը չէ արդարեւ առեն որ արուեստածի մը կը խօսի եւ արդէն ինքնին գրականութիւն կոչուելու համապատասխան արժէք մը չունի։ Պոլիս — իբրեւ Թրքահայերու արդի մտաւորական կեանքին գլխաւոր կեդրոն — ինչ որ կ'ընէ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ գրականութիւն մը արտադրելու փորձեր։ Պոլսական գրականութիւնը դեռ շատ պզտիկ ու տակաւ քայլեր առած է եւ հազիւ կրնայ վազը կանոնաւորութեան չափը մտնել։ Վաղուան համար՝ մէկ ոտտումով անոր կատարելութիւնը պահանջել արդար ու ստոյգ պահանջք մը չէ։ Պոլիս մինչեւ հիմա փոխանցող–թարգմանի մը պաշտօն կատարած է հանդէպ գաւառին եւ անճոռնի մեքով գրականութիւն մը մշակած է լոկ Պոլսոյ համար։ Պոլիս՝ օտար գրականութենէն քաղուածներ, հետեւաբար օտար ճաշակի, դասակարգութեան եւ գեղեցկագիտութեան ըմբռնումներն է որ կու տայ գաւառին, առանց խորին ու չեչտուած քննութեան մը բովէն անցընելու այդ իրացումները եւ փոխանցումները որոնք կրնան օգտակար ըլլալ կամ չըլլալ գաւառին որուն կը մատակարարուին։

Այս տխրահռչակ դերին մէջ Պոլիս չի կրնար կամ ընդունակ չէ վաղը իր բովանդակ ընդարձակութեանը եւ կատարելութեանը մէջ ճշմարտապէս հայ գրականութիւն մը երեւան բերելու։

Իսկ թէ Պոլսահայ–Թրքահայ գրականութիւնը պէտք ունի՞ նոր ձգտումով մը ներչընչուելու, տարօրինակ ու հակասական հարցում մըն է, որ եթէ կարելութիւն մը ըլլայ՝ բոլորովին հակառակ պիտի գար բոլոր ազգերու գրական անցեալին։

Գրականութիւն մը չի կրնար ներշնչուիլ այլ կրնայ ազդուիլ եւ այդ ազդեցութիւնը անզգալաբար եւ առանց գիտակցութեան տեղի կ'ունենայ։ Եթէ այսօր Տանդէ իտալական լեզուն կազմակերպեց՝ կ'ըսենք, չէ թէ ներչընչուեց իտալացի գրագէտները իր լեզուն գործածելու, այլ իր տաղանդին տիեզերականութիւնը ազդեց բոլոր ժամանակակից գրագէտներու եւ յաջորդ սերունդին վրայ, որոնք ակամայ ստիպուեցան նոյն լեզուն գործածել։ Հայ գրականութիւնն ալ կրնայ ազդուիլ եւ

ոչ թէ կատարեալ ներշնչման մը ենթարկուիլ։ Այսօր Ֆրանսական գրականութեան ազդեցութեան ներքեւ կը գտնուի եւ թերեւս վաղը ընդունակ պիտի ազդուելու գերման գրականութենէն։ Եւ բաղձալի է որ իրաւամբ մեր գրականութիւնը ենթարկուի գերման գրականութեան ազդեցութեան, աւելի լուրջ եւ աւելի հաստատուն ուղղութիւն մը առնելու համար։ Բայց այդ ազդեցութիւնը տակաւ ոչ մէկուն ձեռքն է, ժամանակը եւ բարքերն են որ պիտի բնեն։ Եւ այս պարագային մէջ, գիտցէք եւ առանց վարանման բացարձակապէս ընդունեցէք թէ Պոլիսն է որ դարձեալ պիտի ըլլայ այս նոր ուղղութեան առաջնորդը՝ ինքնին առաջին անգամ իր դպրոցներէն ներս ընդունելով գերմաներէն լեզուն։ Իսկ այս նոր ուղղութեան մէջ նորածին երախայի մը՝ գաւառական գրականութեան դերը ի՞նչ պիտի ըլլայ։ առիկա սրոշ կերպով յայտնել անկարելի է։ Երկրայութեամբ թերեւս պիտի ընդունինք թէ այդ գրականութիւնը վաղը կատարէ Էմինին (1) մը դերը՝ բարեշրջման մը առաջնորդ հանդիսանալով, եւ լուրջ ու քննական գրականութեան մը հիմը դնելով, ուր ամէն բանէ վեր նկատուին տոհմային ոգին, նկարագիրը, աւանդութիւնները, զրոյցները, եւ վերջապէս այն ամէն բաներ որոնք ժողովուրդը կը պատկերացնեն իր ամէն խաւերով։ Բայց մինչեւ այն ժամանակը ուր այս արդիւնքը ձեռք բերելու համար եղած ջանքերը պիտի պսակուին, շատ հաւանական է թէ Պոլսական գրականութիւնը այս ըսած գերմանական ուղղութիւնը արդէն ընդգրկած ըլլայ եւ գաւառական գրականութիւնը իր մէջ ձուլէ։ Եւ ասկէ զատ, արդէն Պոլիս Էմինկի մը եղած է հանդէպ Մխիթարեանց որոնք մեր գրական վերածնութեան նպաստեցին հնութեան բոլոր դասական գործերը հին հայերէնի վերածելով։ Պոլիս այն պարագային ճշմարտապէս Էմինկի մը եղաւ՝ Մխիթարեաններէն ստացուելով անոնց հետաքրքրութեամբ մը նոր–գրականութեանց հետեւող դպրոց մը հիմնելով ինչպէս որ Էմինկի Բարիզէն ուսաւ եւ Գերմանիոյ մէջ Բարիզի ուղղութիւնը պահպարակեց եւ նոր ուղղութիւն մը տուաւ, կեղծ դասականութեան տեղ գերմանական ճշմարիտ դասականութիւնը հիմնելով։

Գաւառական գրականութիւնն ալ եթէ կ'ուզէ վաղուան գրականութեան մէջ իրեն վերապահուած դեր մը ունենալ — իրրեւ առողջ ու կենսունակ տարր մը — ձուլէն նոր եղած թաղանթի մը պէս պարտի ապաստանիլ նայն իսկ զինքը ծնող եւ հասցնող Պոլսոյ գրականութեան թեւերուն տակ, իւրացնելով անկէ ինչ որ օգտակար է եւ գեղեցիկ. եթէ ոչ, անխուսափելի կերպով կորսուելու դատապարտուած է. վասն զի գրականութեան մը մէջ երկու տարբեր ուղղութիւններ միեւնոյն ատեն իրենց գոյութիւնը շատ կարճ ժամանակամիջոց մը կրնան պահել։ Անպատճառ հարկ է որ մէկը՝ միւսը ընկճէ։

Պոլսական եւ գաւառական գրականութեան միջեւ եթէ տեղի տուող մը պիտի գտնուի, ապահովաբար գաւառը պիտի ըլլայ եւ ոչ թէ Պոլիսը, քանի որ Պոլիս միշտ կեդրոն մըն է որուն գրականութիւնը ամէն օր կրնայ նորանոր ազդեցութիւններ կրել եւ անոնց տպաւորութեան տակ բաներ մը արտադրել, մինչդեռ գաւառը եւրոպական գրականութեանց ազդեցութիւնը կրելու համար Պոլիսին պէտք ունի։ Ասկէ զատ «գաւառական գրականութեան» յորջորջումը արդարացի չէ. ատիկա ալ ինքնասիրական անոյշ փայփայանք մըն է զոր գաւառի գրողները իրենք իրենց չնորհեցին. եթէ ոչ, ինչ որ է Պոլիս հանդէպ եւրոպական մտաւորականութեանց՝ նայն է գաւառը Պոլսոյ նկատմամբ, միշտ երկու հետեւանկներ որ իրարու հասնելու փորձեր կ'ընեն եւ միշտ աւելի առաջ ունենալով երրորդ մը՝ եւրոպական — մտաւորապէս ֆրանսական — գրականութիւն։ Մինչեւ այսօր գաւառացի ստեղծութիւն գրողներ Պոլսոյ գրողներուն գրականութիւն մը մշակելու համար ըրած փորձերուն տեսակին վրայ պէտք ունինք զանազանութիւն մը ընելու հանգամանքէն զատ ուրիշ դեր մը չունին։

(1) Էմինկ՝ Վինքըլմանի եւ Հէրմըրի հետ Կէօթէի եւ Շիլլերի ճամբան յարդող մըն է։ Քննադատ մը որուն նպատակակէտը եղած է կուռիլ ֆրանսական կեղծ դասականութեան ազդեցութեան դէմ, Թէեւ ինքն անկէ սորված ըլլայ։ Վոլթէրի քարտուղարը եղած է եւ անոր ամէնէն ալ մեծ հալածիչը։ Գրած է Քատերզոնիւններ եւ կատակերգութիւններ։ Ե. Ց.

Համոզուած ըլլալով թէ պատ հայացի ներշնչմամբ եւ իսկատպութեամբ գրահանութիւն մը ծաղկեցնել անկարելի է մեր ցեղական անխափոխ կազմութեան, լեզուական անչատուղութեան, մեր օտարասէր նկարագրին եւ քաղաքակրթութեամբ անհամեմատ կերպով յետադէմ վիճակին բերմամբ, երբեք չենք կրնար ընդունիլ գաւառական գրականութեան առաւելակշռութիւնը Պոլսականին վրայ՝ առանց ուրանալու անոր կարեւորութիւնը եւ պէտքը մեր գրականութեան մէջ, ժողովրդային բարքերու եւ աւանդութեանց ուսումնասիրութեան տեսակէտով։ Գալով Պոլսեցի գրագէտին վաղուան գրականութեան մէջ ունենալիք դերին, վաղը այն է ինչ որ է այսօր։ Աւսր ապահով կրնայ ըլլալ աւէն մարդ որ քիչ շատ ուշադրութեամբ մը հետեւած է գրականութեան կատարած դերին ազգերու զարգացման պատմութեան մէջ։ Աւէն նոր ուղղութիւն գրեթէ միշտ կարճ ժամանակի մը մէջ տիրող տարր մը չի կրնար ըլլալ։ Այսպէս գաւառական գրականութեան ճգտումն ալ թելադրութիւն մը միայն կրնայ ըլլալ եւ ոչ աւելին։ Անկէ անդին աւելի հեռուր ապագայի մը գործն է եւ աւելի ապահովարար վաղը չէ։

ԱՐՇԱԿ Ա. ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԵՐԳԸ

Եւ կ'երգէին հրեշտակները. «Մատղաշ աղջիկ,
«Եկուր մեզի, եկուր տեսնել դուն մեր երկինք,
«Որ կը շողայ, զոր կը դիտենք մենք ծընրադիր,
«Մեր երկինքը լուսապայծառ և աստղալիր.
«Պիտի ապրիս հոն մեր դասուն մէջ երջանիկ
«Մեզի եկուր, աղուոր աղջիկ։»

«Ձեռ լրսեր, մայր, վարեն եկած ձայնն հեռաւոր»,
Ականջ տալով, ըսաւ հիւանդ աղջիկն իր մօր։
—Տենդէդ ձայներ կու գան քեզի, սիրուն զաւակ։
«Ձէ, մայրիկ, չէ, խրմբերգ մըն է քաղցրանուագ,
«Փիլերային սլարն որ հիւանդ հիգ աղջկան
«Կը գեղգեղէ անոյշ դաշներգն իր սիրական։»

Եւ խրմբերգը կ'երգեր. «Եկուր, աղուոր տղայ,
«Եդիր մեր մէջ ջրքնաղ գոհարն որ կը շողայ,
«Ծաղիկ հուրե, որուն կ'ըղձայ միշտ ամէն մարդ
«Պարտէզնուս մէջ եկուր, փրթքէ, քաղրաբոյր վարդ,
«Զոր կ'ոռոգեն արշալոյսի շողեր ջերմիկ.
«Եկուր մեզի, աղուոր աղջիկ։»

«Ձեռ լրսեր, մայր, ձայնն որ կու գայ մեզ՝ հեռաւոր»
Ունկընդրելով հիւանդ աղջիկն ըսաւ իր մօր։
—Ձայն, ձուն չըկայ, կը սխալիս, սիրուն զաւակ։
«Ձէ, մայրիկ, չէ, խրմբերգ մըն է քաղցրանուագ,
«Ընկերներս են, որոնք կ'երթան դաշտ խմրովին.
«Մեկնած առեն տանիլ կ'ուզեն գիս հետերնին։»

Եւ խըմբերգը կ'երգեր. «Եկուր, մեզի եկուր.
—Պըսակիս մէջ պակաս մարգրիտ մը կայ մաքուր,
«Ըսաւ մեզի Տէրն ու կու գանք խումբով համակ
«Ցանել ըզքեզ մեր թեւերով ձիւնասպիտակ,
«Ինչպէս ծաղիկ զոր կը խլէ ոտքէն թռչուն,
«Մեզի՛ եկուր, աղջի՛կ սիրուն։»

«Անջրպետին մէջ չքնս լըսեր, մայրի՛կ, ձայն ձուն»
Ունկընդրելով, ըսաւ հիւանդ կոյսն ազազուն։
—Աղջիկս, հովերն են որ կ'անցնին, ուժգին հովեր,
«Ձէ, մայրի՛կ, չէ, խըմբերգ մըն է սիրահրաւէր,
«Հրեշտակներո՛ւն... երկնային ձայնն է... քաղցրագուր,
«Որ կը հրնչէ .. եղանակներ... երգեր... անլուր...
«Կը կանչէ... զիս..., և կը սպասէ... ինձ անհամբեր։»

Եւ կ'երգէին հրեշտակները. «Սիրուն աղջիկ,
«Ա՛լ մերն ես դուն, ահա երկինքն այն գեղեցիկ
«Որ կը շողայ, զոր կը դիտենք մենք ծընրադիր,
«Մեր երկինքը լուսապայծառ ու աստղալիր.
«Պիտի ապրիս հոս մեր դասուն մէջ երջանիկ
«Ա՛լ հոս կեցիր, աղուոր աղջիկ։»

Թարգմ. Փրանսուազ
ՊԵՐՃՈՒՀԻ

ՆԱՐԵԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

Բ.

Ամէն ընթերցող քիչ շատ գպրոցական կեանքի յիշատակներ ունի ատոնց նման. գուցէ մեր ըրածները չափազանց գանէ։ Սակայն մեր ուսուցիչները գոհ էին միշտ մեր դասերէն, եւ մեր քննութիւնները միշտ փայլուն էին։

Երջանիկ օրեր մեզի համար, ուր մենք քննիչներուն ոտքը չէինք երթար արիւն քըրտինք թափելով. մեր հովանաւոր վարժարանին անկիւնը կը նստէինք. անունք կու գային մեզի եւ շատ ալ դժգոհ չէին վերադառնար։

Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ շքեղ պարգեւաբաշխութիւններով կը պսակուէին մեր տարեկան աշխատութիւնները. այս հանդէսներուն յիշատակը դեռ մինչեւ հիմա սիրտս թելերը կը թրթռացնէ։

Նարեկեան անցուցած ժամանակիս վերջին երկու տարիներուս չրջանին մէջ դպրոցական ընթացքը խիստ լուրջ հանգամանք մը առաւ. նոր Հոգաբարձութիւն մը եկաւ, լուսահոգի Ռուբէն էֆ. Կիւմիւշկէրտանի առաջնորդութեամբ։

Վարժարան մուտք ժամանակս ալ միեւնոյն անձնատրութիւնն էր մեր առաջնորդ–հոգաբարձուն որուն ազնուր ու պատկառելի դէմքը, պարթեւ հասակը, գուրգուրանքով նայուածքը ամէնուն սիրտը ու աչքը շահած էին։ Կը հասկնայինք որ այդ անձը մեզի անկեղծ սիրով մը կը սիրէր. ո՛չ թէ «ճէպին բարային պէս», այլ գրեթէ իր զաւակներուն պէս։ Զարմանալի է ազնւ մը սիրտ որ բնազդմամբ կը զանազանէ անկեղծը կեղծէն, համակրելին նողկալիէն, ճշմարիտ բարին թարթիփէն։

Երբ դուռնէն ներս կը մտնէր՝ կամացուկ ու մխ մինակ՝ հոգաբարձուն մը կամ դաստիարակ մը երեւոյթին ազդած արտաճիւմամ մը չէր որ կը բերէր իր հետ, այլ անուշ ու կազդուրիչ

րիչ հով մը · մեզմէ իւրաքանչիւրը անոր մէկ ակնարկը , մէկ ժպիտը մուրալու պէս ձեւեր կ'առնէր ։

Ահա այս պատուական մարդը նորէն միայնութեան տարրերէ կազմուած հոգաբարձութեան մը գլուխը անցած եկաւ դպրոցին նոր կեանք մը , նոր զարկ մը տալու ։ Հին դաստատուներ — ի միջի այլոց մեր հայերենի ուսուցիչը — ամէնքը մէկանց պաշտօնանկ եղան , նորերը եկան անոնց տեղ , բայց ինչ դաստատուներ ։

Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի ուսուցիչ մը բերին , որուն անունը առանց յուզուելու չեմ կարող յիշել · եղիազար Մուրատեանն էր ։ Միւսներն էին Մ. Ալֆոնս Տիւպուա , Պ. Կէլիպոլուեան , եւայլն ։

Եղիազար Մուրատեանը անսպիտա դաստատու մըն էր , թէպէտեւ համալսարան յաճախած չէր , բայց եմէ Ֆրանսա կրթուած էր՝ Ecole Normale ի մէջ դասախօսելու արժանի պիտի դաւանէր ։

Երբ առջի անգամ տեսանք զինքը գլխարկով , իր չոր ու թափս դէմքով , եւ վարի շրթունքին տակը բուսած քանի մը թել պարսպիշը զինքը աւելի Բէֆալօնեացի ապետի մը կը նմանցնէին ։ Բայց անիկա իր առջի դասախօսութեամբը անմիջապէս վրէժ հրապուրեց . տեսանք որ մարդը կնիկ ապրած վարժապետ մը չէր . իր ընտրած մեթոդը հինցած , մգլոտած բաներէ կազմուած չէր . ամենապարզ նիւթ մը իմաստասիրական , բանասիրական եւ գիտական ոսկի մը կը հաւեմէր , տափակ բաներու եւ գրուած քներու մոտերիմ թշնամին էր ։

Ինք առաջինը եղաւ՝ հակառակ գրաբար քերականութեան մը հեղինակը ըլլալուն՝ որ աշխարհաբարի մըտնանգ մը ըլլալը բացորոշապէս մեզի արտայայտէց չքաշեցաւ . ինքը եղաւ մեզի գրագիտութեան դասը սկսողը , գրական պատմութեան մեզի առաջին աւանդողը ։

Միւս ուսուցիչներն ալ մեր ընդարմացած միտքերը սթափեցուցին իրենց նոր ու հրապուրիչ դասախօսութիւններովը ։

Ասիկա հազիւ 1 կամ $1\frac{1}{2}$ տարի տեւեց ։

* * *

Ուրիշ հոգաբարձութիւն մը եկաւ , որ գրեթէ Intellectuel ներէ կազմուած էր , որուն առաջին գործը եղաւ , ինչպէս ինքզինքը յարգող հոգաբարձութիւն մը ուրիշ կերպ չէ կարող րնել , այդ սքանչելի դաստատներէն ... վրէժ գրկել ։

Բայց աւելի զարմանալին կայ . նորեկ հոգաբարձու էֆէնտիները նոր ու հանճարեղ միջոց մը գտած էին վարժարանին ծախքը թեթեւցնելու համար , ձրի դաստատու գործածել ։

Բոլոր հոգաբարձուներուն խեչալն է այս որ երազ մը կ'երեւայ գուցէ չատերուն , բայց տեսէք ինչպէ՛ս իրականացուցին վերիններն այս լուսաշող երազը ։

Նախ ըսեմ թէ եղիազար Մուրատեանը անխախտ մնաց , վանդի նորեկ հոգաբարձուները չատ կը յարգէին զանիկա եւ քիչ մըն ալ կը վախնային անոր գրիչէն ու լեզուէն ։ Նոր դաստատուներն էին՝ Տօքթ. Ճէլալ , որ բնագիտութեան դասը պիտի աւանդէր ձրիաբար , Տօքթ. Ծանոյի՝ չիմիի դաստատու , եղիա Տէվրիվիպաշեան , աշխարհագրութեան եւ պատմութեան ուսուցիչ . իսկ ֆրանսերէնի դասը ե. Մուրատեանին հետ միասեղ հոգաբարձուներէն մէկը սաանձնեց ։ Թուաբանութիւն , երկրաչափութիւն եւ մնացած ութիւններն ալ լուսահոգի Ներսէս Պաստիրքին եղբայրը՝ Պ. Վարժապետեան ։

Տօքթ. Ճէլալ բժշկական վարժարանը աւանդուած բնագիտութիւնը մեզի հասկցնել կ'ուզէր ի զո՛ւր . իսկ Տօքթ. Ծանոյի ֆրանսերէնի կը լացատրէր իր դասերը զորս ֆրանսերէնի դասը սաանձնող հոգաբարձուն կը կը թարգմանէր ... Քաղաքական ժողովի ատենագրութիւններու ոճով ։ — Տէվրիվիպաշեան՝ աշխարհագրութեան դասին ժամանակ Միւսէէն կամ Էմիլ Կօթիէն սաանաւօրներ կ'արտասանէր ։

Պ. Վարժապետեան քիչ մը չարաճաճէլէ վերջ «չեմք կարողը» բսաւ այդ ինսթիթիւնս հոգաբարձուներուն ։

Բարեբախտաբար այս դրութիւնը եւ իր հնարիչը՝ հոգաբարձութիւնը՝ ապրեցան այնչափ որչափ վարդը կ'ապրի , եւ վերջին տարեշրջանս կրցայ՝ դարձեալ իմ սիրած դասա-

տուներուս հակողութեան տակ՝ աւարտել։

Այսչա՛փ փոփոխութիւններու, այսչա՛փ տագնապներու, այսչա՛փ իրարանցումներու ձէջտեղէն՝ առջի օրէն մինչեւ վերջին օրը՝ կանգուն մնաց մեր գեղագրութեան դասատուն Միհրան Տէօքմէճեան, որ այն ատեն մօրուք չունէր միայն, բայց հիմակուան տեսքով մարդն էր միշտ, այդ մշտնջենական եռիտասարդը եւ այսչա՛փ փոփոխութիւններէ, այսչա՛փ տագնապներէ, այսչա՛փ իրարանցումներէ վերջ՝ դարձեալ բան մը կրցանք սորվիլ այդ ազարակի տան նմանող միայարկ գլուխին մէջ. այնպէս որ մեր բարձրագոյն կարգի դասընկերներէն մէկը կրցաւ կայս. բժշկական վարժարան մտնել, ուր բաւական համարուեցաւ Նարեկեանի մէջ համբարած նախնական կրթութիւնը. այսօր բժիշկ մըն է։ Ուրիշ մէկ ընկերս արդիւք–լուսանկարիչ եղաւ։ Երրորդ մը եգիպտական հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան մէջ երկրաչափի պաշտօն ունի։ Իսկ ուրիշ մէկ դասընկերս Անտաւագիտութեան վարժարանը մտաւ, եւ այսօր գաւառի մը մէջ անտառներու աւազին կարգի տեսուչ մըն է։ Իսկ ամէնէն յետինը՝ ես ալ կրցայ իրաւագիտութեան վարժարան մտնել եւ վկայագիրս առնալ, ասկէ տասերկու տարի առաջ։

Եւ մեզմէ վերջը չրջանաւարտ եղողներն ալ դժգոհ չը մնացին այդ դպրոցէն։

ԳԻՄՄԷՆ

Նիւ Եօրքի մէջ մուրացիկ չուն մը կայ, ծիր, զարմանալի կերպով խելացի, զոր կարելի է ամէն օր տեսնել հարուստ արուարձաններուն մէջ որոնց նախապատուութիւն կու տայ իր հանգանակութեանց համար։ Կռնակին վրայ փայտէ պզտիկ արկղիկ մը զետեղուած է սա արձանագրութեամբ «Ողորմեցէք Զիլտրէնս Հօսրիմալի աղքատ հիւանդ տղաքներուն»։ Եւ երբ արագաքայլ պարոնի մը կամ չքեղ արդուզարդով տիկնոջ մը քովէն անցնի, ծիր կը չարժուկի՝ գանձանակին մէջի դրամները հնչեցնելով ու կամացուկ մը կը հաչէ, ուշադրութիւն հրաւիրելու համար։ Այս կերպով, եօթը տարուան մէջ 25,000 տոլար հաւաքած է ի նպաստ յիշեալ հիւանդանոցին։ Ամէն չարաթ, կէս օրին, մուրացիկ–չունը Պրոտուէյի գլխաւոր դրամատուններէն մէկը կերթայ ու գանձապետին դուռը կը քերէ թաթովը։ Գանձապետը, իր թէ հաւաքչի մը հետ գործ ունենար, արկղիկին պարունակութիւնը կ'առնէ, գումարը կարձանագրէ իր տոմարներուն մէջ եւ ընկալագիր մը պատրաստելով, արկղիկին մէջ կը դնէ։ Դրամատունէն, ծիր չունչը կառնէ հիւանդանոց, իր տօրեայ գործունէութեան համարը տալու։

Արուեստանոցներու մուտքերը ցոյց տուող վիճակագրութիւն մը կը հրատարակեն Բարիզի թերթերը, ներկայ Արուեստանոցէսի առթիւ։ 1899ի Բարիզի Արուեստանոցը, մայիս 6էն նոյեմբեր 6, մտած են 25 398,609 հոգի՝ վճարումով, եւ 2,723.466 հոգի՝ ձրի։ Միջին հաշուով, օրական 152,000 մուտք խառն։ 1878ի Բարիզի Արուեստանոցին մուտքերու ընդհանուր գումարը եղած է $12\frac{1}{2}$ միլիոն, օրական միջին թիւ՝ 70,000։ Ֆիլատէլֆիայի Արուեստանոցին 10 միլիոն. օրական՝ 61,000։ 1867ի Բարիզի Արուեստանոցէսին՝ 9 միլիոն. օրական 42,000։ Վիէննայի (1873) եւ Լոնտոնի (1851) Արուեստանոցներուն՝ 7 եւ 6 միլիոն. իսկ օրական 40,000ական։ Լոնտոնի Արուեստանոցը (1862ին) 6 միլիոն, օրական 34,000։ Իսկ Բարիզի 1855ի Արուեստանոցին ընդհանուր մուտքը եղած է $4\frac{1}{2}$ միլիոն այցելու եւ օրական 24 000։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆԸ

ԶԱՏԿԱԾԱՂԻԿԸ

(ՀԷՔԵԱԹ)

Դաշտին մէջ՝ մեծ ճահիճն մօտիկ՝ սիրուն տնակ մը կար որ պզտիկ պարտէզ մը ունէր կանանչ ցցապատնէշներով. անկէ ոչ հեռու՝ խրամին եզերքը՝ թաւ խոտերուն մէջտեղ, կը ծաղկէր փոքրիկ զատկածաղիկ մը։ Արեւուն շնորհիւ որ իր ճառագայթներով կը տաքցընէր զայն, ինչպէս նաեւ պարտէզին մեծ ու չքեղ ծաղիկները, կը փթթէր ան ժամէ ժամ։ Աւտուս մը, բլորովին բացուած, իր պզտիկ ճերմակ ու փայլուն թերթերով՝ կը նմանէր իր ճաճանչներէն շրջապատուած պզտիկ արեգակի մը։ Փայլ չէր ըներ քնաւ թէ գինքը խոտերուն մէջ պիտի տեսնէին ու անոնցմէ ազատ ծաղիկ մը պիտի նկատէին։ Գոհ էր ինք, հեչտութեամբ կը ծծէր արեւուն ջերմութիւնը, եւ մութ կ'ընէր օդին մէջ բարձրացող արտոյտին երգին։

Այսպէս փոքրիկ զատկածաղիկը երջանիկ էր։ Մինչ տղաք՝ պղտոցին գրասեղանները վրայ նստած՝ իրենց դասերը կը սովրէին, ինք իր կանանչ ցօղունին վրայ հանգչած, Աւտուսոյ բարեթութիւնը կը սորվէր բնութեան գեղեցկութենէն, եւ իրեն այնպէս կը թուէր թէ ինչ որ կը զգար ինք լուռ ընդունակ, փոքրիկ արտոյտ կ'արտայայտէր զայն լիուվին իր զուարթ երգերով։ Այս պատճառաւ տեսակ մը յարգանքով կը դիտէր երջանիկ թռչունը որ կ'երգէր ու կը թռչէր, բայց բնաւ ցաւ չէր զգար ինքն ալ անոր պէս ընել չկրնալուն։

— Կը տեսնեմ ու կը լսեմ, կը խորհէր ան. արեւը կը տաքցնէ զիս ու հովը կը գգուէ։ Ո՛հ անիրաւ պիտի բլլայի եթէ արտնջայի։

Ցցապատնէշէն ներս կը գտնուէին բազմաթիւ անճկուն ու նշանաւոր ծաղիկներ, որքան քիչ բլլար բոյրերնին, այնքան աւելի վեր կը բարձրացնէին իրենց գլուխը։ Փեղնաները կ'ուզէին վարդերէն աւելի խոշոր երեւալու համար, բայց խոշորութիւնը չէ որ վարդը կը չինէ։ Կակաչները իրենց գոյներուն գեղեցկութեամբ կը փայլէին ու մեծամտօրէն կը սիզային, չէին խնայեր փոքրիկ զատկածաղկին վրայ նայուածք մը ձգելու, մինչ խեղճ ծաղիկը անանց վրայ կը սքանչանար ըսելով. «Որքան չքեղ են ու ազուր։ Հպարտ թռչունը անշուշտ պիտի այցելէ անոնց։ Փառք Աստուծոյ, պիտի կրնամ այդ գեղեցիկ տեսարանին հանդիսատես բլլալ։» Ու նոյն պահուն, արտոյտ իր թռիչքը ուղղեց ոչ թէ դէպ ի փեննաները ու կակաչները, այլ դէպի մարմանդը, խեղճ զատկածաղկին քով՝ որ հրճուանքէն դող եղած՝ չէր գիտեր ալ թէ ինչ խորհի։

Փոքրիկ թռչունը սկսաւ անոր շուրջը ոստոստել երգելով. «Որքան կակուղ է խոտը. ո՛հ, այն պզտիկ սիրուն ծաղիկը՝ ոսկի սրտով ու արծաթի պատմուճանով։»

Կարելի չէ երեւակայել փոքրիկ ծաղկին երջանկութիւնը։ Թռչունը հարստութեց զայն իր կատուով, նայէն երգեց անոր առջեւ, յետոյ խոյացաւ երկնքի կապոյտին մէջ։ Բաւական առեն սեւեց զատկածաղկին յուզումը։ Կէս մը ամօթալարտ, բայց մեծապէս ուրախ իր սրտին խորէն, նայեցաւ ան պարտէզին մէջ գտնուած միւս ծաղիկներուն։ Իրեն մատուցուած պատիւին վկայ բլլալնուն՝ անանկ ազնիւ հասկնալու էին իր հրճուանքը. բայց կակաչները աւելի անճկուն կը մնային. իրենց կարմիր ու սրածայր կերպարանքը իրենց ցաւումը կը մատնէր։ Փեննաներուն ալ գլուխ բարերապտութիւն խեղճ զատկածաղկին համար, որ լեզու չունէին անոնք։ Որքա՜ն անախորժ բաներ բամած պիտի բլլային իրեն։ Պզտիկ ծաղիկը նշմարեց զայս եւ սխրեցաւ

անոնց պատեղութիւնը տեսնելով։

Քանի մը վայրկեան յետոյ, պզտիկ աղ ջիկ մը՝ սուր ու վայլուն մեծ դանակով մը պարտէզ մտաւ, մօտեցաւ կակաչներուն եւ իրարու ետեւէ կտրեց գլուխը։

«Ի՛նչ դժբաղդութիւն, ըսաւ փոքրիկ զատկածաղիկը, հառաչելով. չատ գէշ եղաւ ասիկա»։

Եւ մինչ աղջիկը կակաչները կ'առնէր կը տանէր, զատկածաղիկը կ'ուրախանար խո տերուն մէջ բուսած պզտիկ խեղճ ծաղիկ մը ըլլալուն։ Գնահատելով Աստուծոյ բարե թիւնը եւ երախտագիտութեամբ լեցուն, իր թերթերը դուցեց իրիկուան, քնացաւ ու բոլոր գիշերը երազեց արեւուն ու փոքրիկ թռչուն նին վրայ։

Հետեւեալ առաւօն, երբ զատկածաղիկը իր թերթերը բացաւ նորէն օդին ու լոյսին, ճանչցաւ թռչունին ձայնը, բայց անոր երգը չատ տխուր էր։ Հէնք արտոյտը խրատացի պատճառներ ունէր տրտմելու. բռնած էին զայն ու բաց պատուհանի մը առջեւ կախուած վանդակի մը մէջ դրած։ Կ'երգէր ան իր առջի կեանքին երջանկութիւնը, գալարագեղ դաշտերուն գեղեցկութիւնը եւ օդին մէջ իր հին ուղեւորութիւնները։

Պզտիկ զատկածաղիկը պիտի ուզէր անոր օգնութեան հասնիլ, բայց ինչպէ՞ս ընէր. դժուարին բան էր այս։ Հէնք արդելափակ թռչունին հանդէպ ըղացած կարեկցութիւնը բոլորովին մոռցնել տուաւ իրեն՝ վնդքը չրջապատող գեղեցկութիւնները, արեւուն անուշ ջերմութիւնը եւ իր թերթերուն վայլուն սպիտակութիւնը։

Քիչ առնէն երկու պզտիկ տղաք պարտէզը մտան. երեցպոյնը ձեռքը բռնած էր երկայն ու սուր դանակ մը, կակաչները կըտրող աղջկան դանակին պէս։ Քայլերնին ուղղեցին դէպ ի զատկածաղիկը որ չէր կրնար հասկնալ թէ ի՛նչ կ'ուզէին։

«Ա՛յստեղ կտոր մը խոտ կրնանք կտրել արտոյտին համար» ըսաւ անոնցմէ մէկը. եւ սկսաւ խորունկ քառակուսի մը կտրել պզտիկ ծաղկին շուրջը։

— Քրցուր ծաղիկը, ըսաւ միւսը։

Ա՛յս խօսքին վրայ՝ զատկածաղիկը դողաց սոսկումէն։ Քրցուիլը՝ կեանքը կորնցնել էր. եւ երբեք այնքան չէր օրհնած կեանքը որքան այս պահուն ուր կը յուսար մարմանդին հետ մէկտեղ արտոյտին վանդակը մտնել։

«Չէ, թողունք զայն, պատասխանեց երիցագոյնը. անոր տեղը աղէկ է»։

Եւ այսպէս խնայուեցաւ իրեն ու ծաղիկը մնաւ արտոյտին վանդակին մէջ։

Հէնք թռչունը՝ դառնապէս կսկիծլելով իր վիճակին համար, թեւերը վանդակին երկաթէ թելերուն կը զարնէր։ Փոքրիկ զատկածաղիկը՝ հակառակ իր բոլոր բաղձանքին՝ չէր կրնար անոր լսել տալ մխիթարական խօսք մը։

Այսպէս անցաւ ամբողջ առաւօն։

— Ալ ջուր չկայ հոս, գոչեց արտոյտը. ամէն մարդ դուրս եկած է առանց ինծի կաթիլ մը ջուր թողլու։ Կակորդս կը չորնայ ու կ'այրի. սոսկալի տենդ մը ունիմ, կը խեղդուիմ։ Ա՛ւա՛զ, պէ՛տք է ուրեմն որ մեռնի՛մ հեռու պայծառ արեւէն, հեռու թարմ կանաչներէն ու արարչութեան բոլոր չքեղութիւններէն։»

Ցեսոյ իր կտուցը մխեց խոնաւ մարմանդին մէջ, քիչ մը զովանալու համար։ Նայուածքը ինկաւ փոքրիկ զատկածաղիկին վրայ. բարեկամական նշան մը րրաւ անոր՝ գլխովը, եւ զայն համբուրելով ըսաւ.

— Դո՛ւն ալ, հէնք պզտիկ ծաղիկ, պիտի կորսուիս հոս։ Փոխարէնն այն աշխարհին զոր ունէի արտաքրութեան տակ, քանի մը չիւղ խոտ տուին ինծի եւ գրեթէ միայն ինծի բնիկ։ Խոտի ամէն չիւղ ինծի համար ծառ մը պէտք է ըլլայ. եւ ճերմակ թերթերուդ իւրաքանչիւրը հոտաւէտ ծաղիկ մը։ Ա՛խ, դուն ինծի կը յիշեցնես իմ բոլոր կորսուածներս։

— Կրնայի՞ արդեօք մխիթարել զինքը, կը խորհէր զատկածաղիկը, սակայն ոտքերս չարժուիր մը ընելու անկարող։

Սակայն անոր բուրած հոտը սովորականէն աւելի ուժով եղաւ, թռչունը նշմարեց զայն եւ թեպետ կը հիւծէր պապակիչ ծարաւով մը, որ խոտի ամէն չիւղ իրարու ետեւէ վրցնել կուտար իրեն, զգուշացաւ ծաղկին դպչելէ։

Իրիկուն եղաւ. մէկը չկար դեռ կաթիլ մը ջուր բերելու համար դժբախտ արտոյտին։

Այն առեն տարածեց իր աղուոր թեւերը, թռթռալով զանոնք չզածգօրէն ու մեղմաշարժ պզտիկ երգ մը արձակեց։ Իր փոքրիկ գլուխը ծռեցաւ դէպի ծաղիկը, եւ իր կարօտակէզ ու վշտահար սիրտը գաղրեցաւ արտասուել։ Այս տխուր տեսարանին՝ փոքրիկ զատկածաղիկը չկրցաւ առջի իրիկուան պէս փակել իր թերթերը՝ քնանալու համար։ Տրտմութենէն հիւանդ՝ գեհինը ծռեցաւ։

Պզտիկ տղաքը հետեւեալ օրը միայն վերադարձան։ Մեռած թռչունը տեսնելնուն՝ արցունք թափեցին ու անոր փոս մը փորեցին։ Մարմինը՝ սիրուն կարմիր տուփի մը մէջ ամփոփուած՝ թաղուեցաւ հանդիսապէս ու հողին վրայ վարդի թերթեր ցրցքնեցին։

Հէ՛ք թռչուն. երբ կենդանի էր ու կերգէր, մտացած էին զայն իր վանդակին մէջ ու թողած էին որ խեղճութեան մէջ մեռնի. իր մեռնելէն յետոյ՝ ի՛սկայական զայն ու պատիւներ կը շռայլէին անոր։

Խոտերն ու զատկածաղիկը՝ մեծ ճամբուն վրայ փոշիին մէջ նետուեցան. ոչ ոք մտածեց անո՛ր որ այնքան գորովագին սիրած էր փոքրիկ թռչունը։

Թարգմ. ՀՐԱՆՏ Ս. ԽԱՆՃԵԱՆ

ԱՆՏԵՐՍԸՆ

«ՄԱՍԻՍ»Ի ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆ

Շաբաթ առաւօտ, Մայր եկեղեցիի մէջ, գոհաբանական հանդիսաւոր արարողութիւն կատարուեցաւ նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր որ պարագային յատկապէս գեղեցիկ քարոզ մը խօսեցաւ եւ բարեմաղթութիւններ ըրաւ Օգոստափառ Սուլթանին արեւշատութեանը համար։ Ներկայ էին եպիսկոպոսական դասը, վարդապետներ, քահանաներ, Ազգ. Վարչութեան, Տեսուչ Խորհուրդներու, Հոգաբարձութեանց, Խնամակալութեանց, Թաղ. Խորհուրդներու ներկայացուցիչներ, եւ աւելն զաւակարգ ազգայիններ։

Նոյն օրը, ժամ 10ին, Ս. Պատրիարքն՝ ընկերակցութեամբ երէցեան Տ. Գէորգ եւ Ս. Յակոբեան Տ. Յովսէփ եպիսկոպոսներու եւ Ս. գործակատար Տիգրան էֆ. Տ. Ներսէսեանի՝ կայս. Պալատ գնաց ի շնորհաւորութիւն կայս. Յորելեանի եւ բոլոր հպատակ ազգայ հոգեւոր պետերուն հետ պատիւ ունեցաւ Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու եւ արժանացաւ կայսերական մեծարանաց։ Ընդունելութիւնը տեղի ունեցաւ Շալէ Քէօշկին մէջ։ Ն. Սրբազնութիւնը, ինչպէս նախորդ թիւով ծանուցինք, շնորհաւորական ուղերձ մը եւ արծաթեայ գեղակերտ նուէր մը մատոյց կայս. Յորելեանին առթիւ։

Շնորհաւորական ուղերձներ մատուցին նաեւ ի կայս. Պալատ՝ Տ. Բարթուղիմէոս եւ Տ. Մեսրոպ արքեպիսկոպոսները, Բերայի քահանայապետ Տ. Հմայեակ եպիսկոպոս, ինչպէս նաեւ Նիկոմիդիոյ առաջնորդ Տ. Ստեփաննոս եպիսկոպոս որ յատկապէս մայրաքաղաքս եկած էր այս առթիւ։

Կայս. գնահատում. — Գոհութեամբ կը ծանուցանենք թէ Վեհ. Սուլթանը բարեհաճած է Իւլայի Բ. աստիճան շնորհել Պատրիարքարանի Ս. գործակատար Տիգրան էֆ. Տէր Ներսէսեանի։ Նմանպէս, Գ. կարգի Մէճիտիէ պատուանշան՝ առեւտրական ծովային դատարանին նախագահ Գաբրիէլ էֆ. Գաբրիէլեանի եւ Բերայի նախնական դատարանին հարցաքննիչ դատաւոր Յովհաննէս էֆ. Թորոսեանի։ Սալիսէլ աստիճան՝ Պրուսայի նախնական դատարանին ընդհ. դատախազի օգնական Գաբրիէլ էֆ. Նէշիէրճեանի։

Հոգեհանգիստ. — Որպահանջ բարերար Գրիգոր Ջանչեանցի հոգւոյն համար վաղն առաւօտ Պատարագ պիտի մատուցանէ Ս. Պատրիարք Հայրը Մայրը եկեղեցիի մէջ եւ քարոզ պիտի խօսի, որէ ետքը հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի մասնակցութեամբ վեց եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու ու քահանաներու որոնց հրաւէր ուղղուած է յատկապէս։

§ Սիսէն կը գրեն թէ տեղւոյն Մայրավանքին ինչպէս նաեւ Հաճընի եկեղեցիին մէջ հոգեհանդիստ կատարուեր է Զանչեանցի յիշատակին, որուն նպաստներով այն կողմերն ալ քանի մը որբանոց կը պահուէին։

§ Երեւանէն կը գրեն թէ Զանչեանցի յիշատակին համար այնտեղ կատարուած հոգեհանդիստին ատթիւ 1000 րուպլիի մօտ գումար մը հանգանակուեր է, տեղւոյն թեմական դպրոցին մէջ որդեգիր մը պահելու համար Զանչեանցի անունով։

Ռուսահայ երաժշտագէտ Պ. Նիկողայոս Տիգրանեան Բարիզի Արուեստահանդէսին մէջ պղնձեայ չքադրամ մը ստացեր է, իր երաժըշտական աշխատութեանց համար։

Ցաւակցութիւն. — Անոն էֆ. Հաճեանի ծագկատի դուստրը, Օր. Արաքսի Հաճեան, քոյր Տիկին Տ. Կամսարականի, կարճատեւ հիւանդութենէ մը եաքը մեռեր է Բարիզի մէջ։ Ինամուտ կրթութիւն մը ստացած ու բնածին ձիրքերով օժտուած աղջիկ մըն էր Օր. Արաքսի որուն վազամտի մահը սուգի կը վերածէ այն ուրախութիւնը զոր ունեցան վերջերս Հաճեան եւ Կամսարական ընտանիքները իրենց հարազատական հանդէսին առթիւ։

§ Սուգով կը համակուին նաեւ Պօյաճեան ու Մանուկեան ընտանիքները՝ Տիկին Տօրա Մանուկեանի մահուամբը։ Տիկին Տօրա, դուստր Բազմաքականայ Ազգապետ Յակոբ էֆ. Պօյաճեանի, շատ երիտասարդ էր տակաւին, շնորհալի եւ ուսեալ, եւ իր ամուսնոյն՝ Ա.Հարոն էֆ. Մանուկեանի հետ նոր զարմած էր Եգիպտոսէն՝ օգտախոտութեան համար։ Իր վազահաս մահը համակիր ցաւակցութեան արտայայտութիւններ առաջ բերաւ բոլոր վիճքր հանչցողներուն կողմէ։

Իզմիրեանց Կտակի Ցանձնաժողովը մտադիր է մօտերս կատարել Գրական Մրցանակաբաշխութեան հանդէսը որ այս տարի տեղի չունեցաւ Ս. Թարգմանչաց տօնին օրը։ Ցանձնաժողովին որոշումները՝ ի մասին արուելիք մրցանակներուն՝ աւանդական սովորութեան մը համաձայն գաղտնի կը պահուին, եւ սակայն միայն կը կռահուի առ այժմ այդ խորհրդապահութիւններէն, թէ այս տարի միակ երկասիրութիւն մը պիտի արժանանայ մրցանակի, ամբողջական կամ մասնակի։ Եւ մինչեւ իսկ տարակուսելի է որ Թրքահայ բանաստէրներու կողմէ ներկայացուած գործերէն մէկուն վիճակուած ըլլայ այդ բարոյական եւ նիւթական կրկնակ առաւելութիւնը։

Բարիզի Արուեստահանդէսին մէջ դումարուած բժշկական համաժողովին քանի չափ հայ բժիշկներ ու բժշկական ուսանողներ ալ մասնակցեցան, որոնց անուններուը հրատարակեցին օրաթերթերը։ Առանց մէջ կը գտնուէր Տօքթ. Լէոն Մալխասեան, ծանօթ վաճառական եւ Տնտեսական Խորհուրդի տաենադպիր կարապետ էֆ. Մալխասեանի եղբայրը, որ Նանսիի Բժշկական Համալսարանի չրջանը աւարտելով, էքզդերնաթ մրցման քննութեան մէջ ալ յաջող եւած է։ Երիտասարդ բժիշկը իրեն մասնագիտութիւն ընտրած է վիրաբուժութիւնը որուն հակում ունի եւ այդ ճիւղին մէջ փորձառական ուսումնասիրութիւններ կը կատարէ, մայրաքաղաքս վերադառնալու համար։

Եգիպտահայ գաղութին մէջ կազմուած «որբերու խնամատար» երկու մարմինները հաւասարաչափ գործակցութեամբ եւ Աւանչորդարանին արտօնութեամբ վիճակահանութիւն մը կազմակերպած են, որուն գումարդրքը՝ 120 անգլ. ոսկի՝ երեք հաւասար մասերու բաժնուած է. մէկը՝ Վարագայ վանքին եւ միւսը՝ Արաքկիրի որբանոցներուն յատկացուելով։ Երրորդ բաժինը, 40 ոսկի, Ս. Պատրիարք Հօր տրամադրութեան ներքեւ դրուած է՝ Նպաստից Ցանձնաժողովին որոշելիք որբանոցներուն դրկուելու համար։

Յովսէփ էֆ. Նուսուճեան, որուն գիտական հմտութիւնը ծանօթ է, օսմ. նորահաստատ Համալսարանին ուսուցչական մարմնին անդամ նչանակուեցաւ՝ երկու կարեւոր ճիւղերու դասախօսութեան համար։ Յովսէփ էֆ. տարիներէ ի վեր կը դասախօսէ արդէն Միլքիյէ վարժարանին մէջ, պահելով հանդերձ Շիրքէթի Խայրիէի համարակալի ծանրաբեռն պաշտօնը։ Չկրմապէս կը չնորհաւորենք զինքը՝ իրեն եղած այս պատուին համար որ անկամ մըն ալ ցոյց կու տայ իր ձեռնհասութիւնը ու կարողութիւնը։

Տաեհան Ցարուքիւն փաշա բոլորովին ապաքինած է իր վերջին հիւանդութենէն։

Երուսաղէմի Պատր. Փոխանորդ Տ. Գէորգ եպիսկոպոս նախընթաց օր Էսահանց բնակարանը երթալով, Պէօյիւքտէրէ, անձամբ յանձնեց Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքին կողմէ հանգուցեալ Յովհաննէս էֆ Էսահանի վշտահար մօրը ուղղուած ցաւակցական գիր մը։

Գահիրէի մէջ ապր. կալուած եղող տուն մը՝ որուն 800 ոսկիի չափ արժէք մը կը գնահատուի, եւ որ երկար տարիէ ի վեր ուերակ վիճակի մէջ կը մնայ, օտարազգի մը ետէր ձեւանալով ծախեր է ուրիշ օտարազգիի մը։ Առաջնորդարանը տեղւոյն նախնական բնիկ դատարանին առջեւ դատ բանալով, հաստատեր է իր սեփականութեան իրաւունքը։ Դատարանը հակառակորդ կողմը դատապարտեր է օրինական ծախքերուն հատուցման։

Կրօնական Ժողովը իր երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ նկատելով որ Յովհաննէս էֆ. Էսահան իր եկեղեցասիրական ու բարեպաշտական գործերով օրհնութեան արժանի յիշատակ մը թողուցած է, հանգուցելոյն հոգւոյն համար մաղթանքներ ըրաւ։

Նորադարձ Էմմանուէլ վ. Պալեան Արմաշի վանքը պիտի զրկուի, Հայ Եկեղեցւոյ ծէսերը եւ վարդապետութիւնները աղէկ մը սորվելու համար։

Հայ–Հռոմէական երկու առաջնորդներու մահը ծանուցուեցաւ չաթմօս մէջ յայնօրդաբար։

Առնցմէ մէկն է Տրապիզոնի առաջնորդ Տ Պօղոս եպիսկ. Մարմարեան որ Հայ Կաթոլիկական եպիսկոպոսներու երեցագոյնն էր իր 70 տարեկան, եւ Հասուն Պատրիարքին օրով ձեռնադրուած։

Հալէպէն ալ կը հաղորդեն Հայ Հռոմէականց Առաջնորդ Թուրքեան Աւետարանչի մահը։ Հանգուցեալը ուսեալ եկեղեցական մըն էր, եւ իր արժանիքը ցոյց տուած էր Եգիպտոս եւ Մարսէլ, ուր պաշտօններ վարած է։ Թուրքեան եպիսկ. բնիկ Պէյրութցի էր եւ հասիւ 55 տարեկան։ Ցիսուսեաններու քով իր ուսումը առնելէ յետոյ, 1871ին եկեղեցական ասպարէզը մտած էր, եւ 10 տարի առաջ եպիսկոպոս ձեռնադրուած էր Մարաշի վիճակին վրայ, ուրկէ վերջին անգամ Հալէպ փոխադրուեցաւ։

Նարեկեանի Ցիշատակները մէկ հատորով կը կենդանանան ու կը բազմանան։ «Գիմումէն»ի առաջին յօդուածին տպաւորութեան տակ, որուն երկրորդն ու վերջինը կը հրատարակենք ներկայ թիւով, Արամ Անտոնեան ինքն ալ ակսաւ Արեւելքի մէջ յիշատակներու չարք մը, միշտ Նարեկեանին չուրջը, եւ «Ազ ու ձախ» խորագրին տակ՝ որ պարզացական յետահայեացի ակնարկի մը խազազիկ սահմանին մէջ կ'ամփոփուի այս անգամ։

«ՄԱՍԻՍ»ի ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓԸ

Կ. Ճ. (Սիվրիհիսար)—Այն անձը որուն յանձնարարած էիք վճարել ձեր բաժանորդագինը, բացակայ է Պոլսէն։

Ս. Գ. (Պրուսա)—Ժամանակին ստացած էինք ձեր նամակը։ Այս անգամ ալ ուրախ բաժանորդներուն Ձերինները պիտի զրկէ Ձէ՛ Պրուսա եւ Ձէ՛ Էսկի Շէհիր։

Ռ. Ռ. (Իզմիր)—Բերնուածնիդ կը հրատարակուի յաջորդ Թիւով։

Թ. Գ. (Հալէպ)—Ձեր յանձնարարած բաժինը մտադիր ենք ուեղյնել նոր տարեշրջանէն։ Մասիսներու առաքումը կանոնաւորապէս կը կատարուի այս տեղէն, եթէ դիպուածով կորսուած Թիւեր կան, հաճեցէք իմացնել, նորէն կը խրկենք։ Շնորհակալութիւն ձեր բարեացակամ զգացումներուն համար՝ Մասիսի Նկատմամբ։

Գ. Ն. (Սամսուն)—Ստացած ենք ձեր երկու նամակները ալ։ Կը ներէք անմիջապէս չի պատասխանելնուս համար։ Ընկալագիր եւ հաշուական նօթ կը խրկենք յառաջիկայ։

Ս. Մ. (Բերա)—Շատ սիրուն էր զրկած Թարգմանութիւնդ։ Դժբաղդաբար, այդ զրական գեղեցիկ կտորը տասներ անգամ մը երեւցած է օրաթերթի մը մէջ։

Յ. Ց. (Խարբերդ)—Գրական երկրաշունչ ու ընտիր յօդուածները միշտ իրենց տեղը ունին Մասիսին մէջ, գրական Հանդէս Հաճուածքամբ կը հրատարակենք։

Ստացանք Կ. Ս. Տէմիրեանի Պատկերազարդ գործնական եւ տեխնական ԻՐԱԴԻՏՈՒԹԻՒՆԸ, տպագրութիւն Ն. Կ. Պէրպէրեան, Բ. մաս, գին 5 զրշ։

Հրատարակիչ Կ. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ց. Մ. Ս Թ Լ Ո Ս Ե Ա Ն
Կ. Պոլիս, Ֆինճանճըլար եօզուշու, Թիւ 27

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

Ա.ՊԱՀՈՎԱԴՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ , ԿԵԱՆՔ , ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ , ԱՐԿԱԾՔ

1898 *տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագիններ*	34,775,642	*ֆրանք*
երաշխաւորութեան դումար	121,765,333	»
1881էն *ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած*	164,172,000	»

Կեդրոնատեղի , Ղալաթիոյ Քարափին վրայ , Մախասան հին տեղը

Ընդհ. Քննիչ — *Ընդհ. Գործակալ*

Ա. ՀԻՒՐՄԻԶ — *ԹԷՈՏՈՐ ՌԻԲԲԷՆ*

"ԱԼԼԷԱՆՉԱ„

ԱՊԱՀՈՎԱԴՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (ՃԵՆՈՎԱ)

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԵՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՒՄԱՐ 87,455,645

Ընկերութիւնը կը կնքէ կեանքի ապահովագրութիւններ խառն , եւ որոշ պայմանաժամերով , օժիտի , գկեանս կամ ժամանակաւոր եկամուտներու , հետեւեալ առաւելութիւնները ընծայելով .

Մէկ տարուան ապահովագրութենէ ետքը, երբէք ապահովագիրները (բօլիս) չեն ջնջուիր , մենամարտն ու անձնասպանութիւնը կ'երաշխաւորուին , քնաւ ո եւ է արհեստի կամ ուղեւորութեան համար յատկացուածական ապահովագին (բռիմ) չի պահանջուիր , ապահովագիներու վճարումը դադրելու պարագային՝ ապահովագիրը կը գնուի ըստ նշանակեալ արժէքին , ապահովագրի ծախք չառնուիր , ընկերութեան չահերուն կը մասնակցի ապահովագրուողը :

Արհածեալներու դէմ ապահովագրութիւն մահուան կամ աշխատելու անկարողութեան պարագային ժամանակաւոր անկարողութեան համար օրական վճարում կ'ընէ այս

Երաշխաւորութիւններ՝ հեծանիւի , ձիու , կառքի , թրամուէյի , տրկաթուղիի , չոգենաւի , առագաստանաւի , միջատներու խայթոցած քի եւ ապահովագրուողին արհեստին մէջ կամ անկէ դուրս պատահելիք ուրիշ ո եւ է արկածի դէմ :

Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ օրինաւոր անձնասպանութիւնը, ինչպէս նաեւ մարդ մը կամ ինչք մը ազատելու առթիւ պատահած ո եւ է արկած :

Ընկերութեան պանքան է ՓՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

Ընդհանուր գործակատար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

կ. Գալիս , Հաճոթուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

ԻՍԹԼՐՈՆ ԳԱՈՒՆԹԻՍ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԴՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴԴԷՄ ՀՐԴԵՀԻ (Ի ՀՐԼԼ)

Նպաստաւոր պայմաններով կ'ապահովագրուին ամեն տեսակ շէնք, կարասի, ապրանք

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 7,250,000 ՖՐԱՆՔ

Ընդհանուր գործակատար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

կ. Գալիս , Հաճոթուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

Ընկերութեան ղրամատունն է ՓՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

ԻՆԻՕՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1828—1829 ին

ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐԴԵՀԻ ՁԻՒՂԻՆ
97 Միլիոն
ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՑ ՁԻՒՂԻՆ
137 Միլիոն

Ընկերութեան գրասենեակն է
ՕՍՄ. ԿԱՑՍ. ՊԱՆՔԱՆ
Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ Տնօրէն
Սիմոն եփ. Բայսէրեան
կենաց ճիւղին տեսուչ
Միհրան եփ. Տէր Ներսէսեան
Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թահտապուրան խան
Օսմ. Պանքայի դէմ։

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՊԱՅՊԸԼԻ ՀԱՒՈՒԶ, ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

(ԲԻՒ 27 ՖԻՆՃԱՆՃԸԼԱՐ ԵՕԳՈՒՇՈՒ)

ՄԵԾ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ՀԻՄՆԵԱԼ 1853 ԻՆ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ Կազմատունը իր ստացած նոր բաւոհումներով կը ներկայանայ Պատ. Հրատարակչաց, Գրավաճառաց, Թղթավաճառաց եւ Արգոյ Հասարակութեան իբր առաջին կարգի հաստատութիւն մը՝ հաւասար Եւրոպիոյ ամենէն լաւ կազմատանց։ Նորագոյն եւ կատարելագործեալ շոգեշարժ մեքենաներու յաւելմամբ՝ գործատունս կարող է, մեր մէջ եղած ամեն ուրիշ կազմատուներէ աւելի՛ շատ եւ աւելի՛ արագ գործ արտադրել, միեւնոյն ժամանակ վստահացուցեալով իրեն դիմողները թէ՝ *Յ. Մատթէոսեանի* արտադրութիւնէ ԱՄԵՆ ՄՐՑՈՒՄԷ ՎԵՐ ԵՆ թէ ապրանաց լաւութեան եւ թէ աշխատութեան խնամքի կողմէ։

Ասոր լաւագոյն ապացոյցն է երկար տարիներէ ի վեր այս Տան վայելած հաճբաւը։

Կ'ընդունուին ամեն կարգի յանձնարարութիւնք եւ Պատուարժան յանախորդք վստահ կրնան ըլլալ թէ ամենափոքր յանձնարարութիւնն իսկ ամենակարեւորին հաւասար՝ նոյն հոգածու խնամքը կը ստանայ։

Գիներու չափաւորութեան մասին պզտիկ փորձով մը հաճոզուիլը լաւագոյն է։

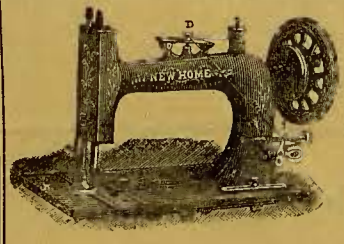

ՆԻՒ ՀՈՄ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԻԱԿ ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆ

Որ կը մրցի միւս բոլոր կարի մեքենաներուն հետ

ՊԱՐԶՈՒԹԵԱՄԲ
ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԵԱՄԲ
ԱՐԱԳՈՒԹԵԱՄԲ
ԹԵԹԵՒՈՒԹԵԱՄԲ
ԱԺԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

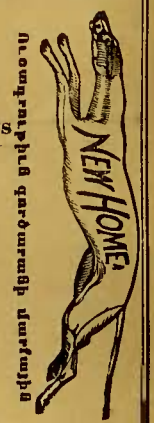

Թուրքիոյ համար միակ ներկայացուցիչ
ՈՐԴԻՔ ՅՈՎՀ. Կ. ՄԻԱՆԵԱՆ
Կեդրոնատեղին, Պոլիս, Պահչէ-Քաբու, Համիտիյէ Ճատտէսի, Թիւ 7
☞ Գնողներու համար վճարման եւ ամեն տեսակի դիւրութիւններ